

УДК: 338 (477): 339.5.012

ЗМІНА СТРУКТУРИ ЕКСПОРТУ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПЕРЕВАГ ЧЛЕНСТВА ЯК НЕОДМІННІ СКЛАДОВІ УЧАСТІ УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

В статті досліджуються питання необхідності адаптації України у системі СОТ (через використання переваг, наданих країнам — членам СОТ); зміну структури експорту, і як наслідок — зміну торговельного балансу; необхідність диверсифікації експорту; загальну необхідність підвищення конкурентоспроможності експортної продукції за рахунок використання інноваційних технологій.

В статье исследуются вопросы о необходимости адаптации Украины в системе ВТО (через использование преимуществ, предоставленных странам - членам ВТО); изменение структуры экспорта и как следствие - изменение торгового баланса; необходимость диверсификации экспорта; неопознаною необходимостью повышения конкурентоспособности экспортной продукции за счет использования инновационных технологий.

Questions on necessity of adaptation of Ukraine in WTO system (through use of the advantages granted member countries of the WTO) are investigated in the article; change of structure of export and as consequence - trade balance change; necessity of export diversification; urgent necessity of increase of competitiveness of export production at the expense of use of innovative technologies.

Рік України в СОТ для економіки України не приніс відчутних позитивних зрушень. Через вплив світової економічної кризи існує неможливість доведення переваг від вступу до СОТ чи її негативних наслідків. Диспути на тему невчасного вступу України до СОТ не припиняються. Україна не змогла позиціонувати себе як країну з конкурентоспроможною економікою, здатною представити на міжнародному ринку високотехнологічну продукцію. Разом із тим вирішення проблеми виходу Української економіки із кризи залишається відкритим. Саме тому питання про зміну структури експорту та використання переваг членства у СОТ (як один із шляхів виходу із кризи) є на сьогодні надзвичайно актуальним.

Питанням про необхідність підвищення конкурентоспроможності продукції, яка виробляється в Україні (в тому числі на експорт), про можливість диверсифікації експорту, проведенням аналізу інвестиційної привабливості, отриманням Україною нових можливостей в зв'язку з вступом у СОТ займалися такі науковці, як: В. І. Моторнюк, А. В. Якуб'як, В. Ю. Кашеева, Н. З. Карацева, Є. А. Шатравка, М. С. Татар, Н. І. Горбаль, П. Г. Ільчук, М. Б. Ковальчук, Л. Федулова.

18 років тому в Україні з'явилась надія створення такої економіки, яка могла б забезпечити прогресивний розвиток країни. Україною було проголошено перехід від планово-адміністративної до ринкової економіки. Запропонована модель переходу економіки України до ринкових умов українським вченим-економістом М. Туган-Барановським, яка передбачає поступовий перехід до інвестування найбільш важливих високотехнологічних галузей економіки, була відхилена з причин довготривалості її втілення. При цьому був обраний короткостроковий шлях, який мав би забезпечити економічне зростання країни. Саме тому схвально була сприйнята монетариська, так звана, теорія "шокової терапії", яка передбачала розквіт України уже за чотири роки. Досвід країн із бувшого соціалістичного табору, які використовували "шокову терапію" говорив про позитивне рішення проблем у розвитку економіки ("шокова терапія", наприклад, була застосована у сусідній нам Польщі). Хоча, варто одразу ж відзначити, що це було не єдиним методом управління у країнах з постсоціалістичною економікою.

© Ступчук С.М., 2009.

Світовими класиками економічної науки доведено необхідність застосування інновацій для зростання як економіки, так і рівня життя громадян країни. Україна зупинилася на використанні вищезгаданої теорії і фактично пішла по екстенсивному шляху розвитку економіки. Тільки Україна могла собі дозволити економічне зростання шляхом використання все більшої кількості ресурсів. Наявні в країні ресурси не вимагали особливої ошадливості при їх використанні. Це стосується як природних, так і трудових ресурсів. Криза перехідного періоду хоча і затягнулась, але все ж була подолана. Починаючи з 2000 року Україна відчула реальний приріст ВВП, зріс також експорт. Були використані дешевизна і доступність природних ресурсів, а також робочої сили. За рахунок невисокої ціни Україна змогла бути конкурентоспроможною на міжнародному ринку. На "руку" було ще й підвищення цін на метали. Таке економічне зростання не могло бути довготривалим. Ще за часів планової економіки екстенсивний шлях розвитку вважався не найкращим. Що стосується ринкової економіки, до якої так прагнула Україна, то тут правила гри стають ще жорстокішими. Країна, яка зосереджується на експорті переважно сировини, стає сировинним додатком до розвинутих країн, а значить зупиняється у технологічному і відповідно економічному розвитку. "В основі спадів і піднесень національних економік лежить технічний потенціал знарядь праці", — стверджував М. Туган-Барановський [1]. Історія розвитку передових економік світу довела вірність цього твердження. За висновками організації економічної співпраці та розвитку щодо економічної оцінки, якщо Україна прагне підтримувати стрімке зростання економіки в середньостроковій та довгостроковій перспективі, їй доведеться перейти в режим самостійного зростання на основі інвестицій та інновацій. Окрім "поглиблення" (тобто, накопичення) капіталу та ефективного розподілу ресурсів для цього доведеться підтримувати високі показники зростання сукупної продуктивності факторів виробництва у той час, коли фактори виробництва використовуються дедалі інтенсивніше [2]. Використання досягнень науково-технічного прогресу — єдиний можливий важіль України на шляху до зростання економіки і рівня добробуту. Викликом для України є формування національної інноваційної системи, яка спроможна не лише забезпечити високий технологічний рівень промислового розвитку, а й сприяти забезпеченню конкурентоспроможності країни та її участі як рівноправного партнера у світовому технологічному процесі [3]. Україна повинна почати йти дорогою, якою могла б вже впевнено прокувати, але яку не обрала багато років тому. Отримана Україною незалежність була, як у нас водиться, раптовою, неочікуваною. Разом із нею ми не змогли утримати багатьох зв'язків в економіці з постсоціалістичними країнами, яких вимагала переважна кількість спеціалізованих підприємств. Проблематичним було підписання довгострокових угод про співпрацю з підприємствами, які стали для нас закордонними. З іншої сторони процес глобалізації світової економіки ставить свої обмеження і вимагає від України формування нової зовнішньої і внутрішньої економічної політики. Поглиблення інтернаціоналізації виробництва доводило необхідність Україні приймати "правила гри" ГАТТ, ЄС, СОТ, навіть не будучи членом жодної з цих організацій. Отримання самостійності посилює необхідність адаптації економіки, правових інститутів до світової інфраструктури, в тому числі і до світової торгівлі. Бути частиною світової економіки і діяти за своїми правилами неможливо. Всяке існування — це співіснування [4, с. 108].

16 травня 2008 р. Україна стала 152-м членом світової організації торгівлі. Її вступ до цієї організації був розцінений неоднозначно. Знаходилося багато як противників, так і прихильників вступу до СОТ. Противники наголошували на втраті економічної незалежності України, нав'язуванні СОТ своєї політики урядам країн, на переважанні комерційних інтересів організації над інтересами розвитку, навколишнього середовища, безпекою та здоров'ям, а також за ведення вільної торгівлі будь-якою ціною, що є особливо небезпечним для країн із перехідною економікою. Прихильники ж говорили про важливість безперешкодного перебігу торгівлі і конструктивного розв'язання суперечок, про можливість зниження вартості продукції та зменшення цін на кінцеві товари і послуги завдяки застосуванню СОТ принципу недискримінації та зменшенню торгівельних бар'єрів [5]. Вступ до СОТ має сприяти ефективному інтегруванню та успішному позиціонуванню України у світовому співтоваристві, знаходженню нових ринків збуту для своєї продукції, максимізації конкурентоспроможності та ефективності економіки, створенню робочих місць для громадян та зменшенню міграції талановитих українських професіоналів, залученню необхідних інвестицій для забезпечення економічного розвитку та зростання [6, с. 231].

Аналізуючи ситуацію сьогодні можемо відмітити, що Україна не втратила інвестиційну привабливість. Разом з тим темп зростання прямих іноземних інвестицій в Україні дещо зменшився.

Прямі іноземні інвестиції [7]
млн. дол. США

Таблиця 1.

	Прямі іноземні інвестиції в Україну	Прямі інвестиції з України
1995	483,5	20,3
1996	896,9	84,1
1997	1438,2	97,4
1998	2063,6	127,5
1999	2810,7	97,5
2000	3281,8	98,5
2001	3875,0	170,3
2002	4555,3	155,7
2003	5471,8	144,3
2004	6794,4	166,0
2005	9047,0	198,6
2006	16890,0	219,5
2007	21607,3	243,3
2008	29542,7	6196,6
2009	35723,4	6198,6

Варто відзначити, що залучення інвестицій за 2008 р. в сумі 6,2 млрд. дол. США в основному відбулось в першому півріччі, а свого максимуму досягло у другому кварталі, тобто, коли Україна офіційно стала членом Світової організації торгівлі. Сам факт приєднання України до СОТ не є гарантом автоматичного притоку капіталу до країни. Він означає, що країна приймає систему зобов'язань та правил СОТ, які мають стати складовою частиною у формуванні державної політики що, безумовно, поліпшує привабливість та прозорість українського ринку. Але на інвестиційний клімат впливають також інші важливі фактори: макроекономічна ситуація, політична стабільність та інше [8]. Не можна нехтувати впливом світової економічної кризи, яка співпала у часі із вступом України в СОТ. Саме тому сьогодні існує неможливість аналізу реального впливу СОТ на економіку країни. Орієнтиром у перспективі залучення інвестицій на сьогодні може слугувати досвід країн-сусідів, які вступили до СОТ раніше. Інтегрування нашої економіки у світову, зокрема в СОТ, проходить дуже болюче. Відсутність активного реформування національної економіки, неготовність законодавчої бази України до діяльності в умовах СОТ з однієї сторони, швидка зміна системи стандартів з іншої сторони викликали кризу неспроможності національних товаровиробників слідуванню цим стандартам. Невдалим було запровадження 13-ти відсоткової імпоротної надбавки у грудні 2008 року. В результаті чого бюджет країни втратив коштів більше, ніж планувалось отримати. До речі запровадження такої надбавки Україною одразу ж було відмічено в доповіді генерального директора СОТ для органу з огляду торговельної політики щодо фінансової і економічної кризи та подій, пов'язаних із торгівлею.

Україна виявилась надто вразливою до наслідків глобальної економічної кризи. Однією з причин такого стану науковці називають високий рівень залежності від зовнішньої торгівлі [9]. На думку автора статті неможна заперечувати дію класичного закону порівняльної переваги, на якому базується необхідність у міжнародній торгівлі. Країни спеціалізуються на виробництві тих товарів, які вони можуть зробити з відносно низькими витратами, порівняно з іншими країнами [10, с. 688]. Разом з тим міжнародна торгівля передбачає спеціалізацію та обмін. Для України варто розпочати виробництво таких товарів і експортувати їх, використовуючи вигоди від торгівлі, а не обмежуватися можливістю збільшення імпорту. Торгівля — вулиця із двостороннім рухом. Для того,

щоб мати можливість імпортувати, країна повинна здійснювати експорт. Для сплати імпорту країна не може безкінечно користуватися займами, або ж продавати свої активи [10, с. 682]. Усі потенційні можливості України зводяться нанівець через вкрай нерациональну структуру зовнішньої торгівлі, особливо в частині експорту. Як зазначалося вище, основну частину експорту України становить сировинна продукція — чорні метали та вироби з них.

Таблиця 2.
Динаміка структури експорту-імпорту товарів у 2008 році
(млн. дол. США)

		1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
Всього	Експорт	13813.5	18774.1	20975.7	13391.1
	Імпорт	18841.3	23582.7	25479.4	17631.9
Мінеральні продукти	Експорт	1094.1	2227.7	2310.1	1417.6
	Імпорт	5894.1	7277.8	7303.0	4965.8
Продукція хімічної промисловості	Експорт	1200.8	1392.5	1528.4	923.6
	Імпорт	1521.7	1835.5	2067.7	1534.1
Недорогоцінні метали та вироби з них	Експорт	5881.3	8745.6	8682.2	4284.9
	Імпорт	1319.9	1774.0	2145.5	1150.6
Транспортні засоби та шляхове обладнання	Експорт	954.6	1121.7	1361.8	883.2
	Імпорт	2859.9	3427.2	3612.9	2191.4

Обсяг продукції вищого ступеня обробки, перш за все машин і обладнання, незначний. Частка наукомісткої продукції, такої як літаючі пристрої і космічні апарати та їх складові, становить трохи більше 1 %, що не відповідає загальносвітовим тенденціям [12]. В результаті чого ми купуємо свою ж сировину у готових виробач, імпортованих з інших країн. Разом з тим, незважаючи на сировинний характер експорту, частка експорту чорної металургії та хімічної промисловості також зменшилась. Дослідники відзначають загрозливий стан конкурентоспроможності економіки України. Помилки у внутрішній економічній політиці призвели до структурної деформації економіки України на користь капітало-, енерго-, трудомістких та екологічно нечистих виробництв і до закріплення її сировинної низько технологічної спеціалізації [13]. Згідно із правилами СОТ, Україна змушена звернути увагу на удосконалення системи сертифікації продукції на експорт, зменшення тарифів, мита і т.д. Але жодна світова організація не примусить змінити структуру експорту, підвищити конкурентоспроможність товарів, якщо сама країна не докладає зусиль у цьому напрямку. Торгівля товарами, які мають невисоку ступінь обробки, присутня і в структурі експорту розвинених країн. Але вона займає дуже малу питому вагу порівняно з експортом товарів високого ступеня обробки. В Україні ситуація набуває критичного характеру. Проблема України полягає в дуже мізерній частці експорту промислових товарів, в такій нерациональній структурі експорту. Попри порушення торговельного балансу в сторону зростання імпорту, експорт недорогоцінних металів, мінеральних продуктів на світовий ринок ще більш погіршує платіжний баланс України (через незначну додану вартість при виробництві таких товарів). На думку автора однією із причин цього є те, що Україна за часів соціалістичної економіки також була сировинно-напівфабрикатним джерелом для промисловості першої держави світу. Сьогодні, особливо у період спаду загальносвітового виробництва товарів і зменшення обсягів торгівлі, підприємства не наважуються проводити диверсифікацію виробництва через брак коштів, а також страх втратити уже налагоджені зв'язки. Особливо потерпає від бездіяльності одна із основних бюджетоутворюючих галузей вітчизняної економіки — машинобудування. Відсутність зацікавленості у виготовленні високотехнологічної продукції, у застосуванні інноваційних технологій, що тягне за собою неможливість виготовлення конкурентоспроможної продукції, сьогодні виправдовується різними причинами, в тому числі вступом у СОТ. На думку автора світова спільнота хоче бачити Україну повноправною, надійною, конкурентноздатною, цивілізованою країною. Шукати винних — справа нескладна, важче знайти достойне місце на світовому ринку. “Хто хоче працювати — шукає засоби, хто не хоче — причини”, — говорить Є. П. Корольов [4, с. 19]. Тож варто почати працювати, використовуючи вигоди і можливості, які з'явилися

в Україні із вступом в СОТ.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновки, що без диверсифікації експорту, без виготовлення конкурентоспроможної продукції з використанням інноваційних технологій, неможливо зайняти гідне місце в міжнародній торгівлі і позбутися асоціації, як країни — експортера сировини. Над реалізацією цих завдань необхідно працювати вже сьогодні.

Список використаних джерел

1. *Туган-Барановский М. И.* Политическая экономия / М. И. Туган-Барановский. — К. : Наук. думка, 1994. — 263 с.
2. Економічні дослідження Світового банку: Україна, Європа, Світ 2000-2005 [електронний ресурс]=World Bank Economic Studies: Ukraine, Regional, Global 2000-2005 [electronic resource] / Регіональне представництво Світового банку по Україні, Білорусі та Молдові. — К. : Регіональне представництво Світового банку по Україні, Білорусі та Молдові, [2005]. — 1 CD-ROM
3. *Федулова Л.* Технологічна конкурентоспроможність економіки : виклики та шляхи для України / Л. Федулова. // *Економіст.* — 2007. — № 12. — С. 30-33.
4. *Таранов П. С.* Управление без тайн / П. С. Таранов. - Симферополь : "Таврида", 1993. — 480 с.
5. Україна й Світова організація торгівлі [електронний ресурс] : Режим доступу: <http://wto.in.ua/>
6. *Довгань В. М.* Право світової організації торгівлі. Вступ України до СОТ / В. М. Довгань. — К. : КНТ, 2009. - 448 с.
7. Державний комітет статистики України [електронний ресурс] : Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/control/uk/localfiles/display/operativ/operativ2007/zd/zd-rik/zd_u/pi_07u.html
8. Україна й Світова організація торгівлі [електронний ресурс] : Режим доступу: http://wto.in.ua/files/content/pdf/oneyear_membership_ukr.pdf .
9. Україна й Світова організація торгівлі [електронний ресурс] : Режим доступу: <http://wto.in.ua/index.php?lang=ua&get=34&id=1383> .
10. *Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р.* Экономика : Пер. с англ. со 2-го изд. / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи. — М. : Дело, 1999. — 864 с.
11. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
12. *Ковальчук М.* Експортний потенціал України: проблеми реалізації та шляхи вдосконалення / М. Ковальчук // *Вісник національного університету "Львівська політехніка".* — 2006. — № 554. — С. 300-304.
13. *Галелюк М. М., Горбаль Н. Ш.* Оцінювання конкурентоспроможності підприємств машинобудівної галузі / М. М. Галелюк, Н. Ш. Горбаль // *Вісник національного університету "Львівська політехніка".* — 2006. — № 554. — С. 300-304.
13. *Галелюк М. М., Горбаль Н. Ш.* Оцінювання конкурентоспроможності підприємств машинобудівної галузі / М. М. Галелюк, Н. Ш. Горбаль // *Вісник національного університету "Львівська політехніка".* — 2007. — № 606. — С. 147-152.

Надійшла до редакції 25.02.2009
Рекомендована до друку 19.06.2009

